

VILÁG- TÖRTÉNET

6. (38.) évfolyam 2016. 4.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET FOLYÓIRATA

- **TÚRÓCZI TAMÁS**
A SPANYOL EXPANZIÓ LEHETŐSÉGEI ÉS KORLÁTAI JAPÁNBAN
- **MARÍA DEL MAR MUÑOZ GONZÁLEZ**
A PITAJA, A SÁRKÁNYGYÜMÖLCS SZEREPE
A JEZSUITA MISSZIÓK IDEJÉN A KALIFORNIAI-FÉLSZIGETEN
- **MONOSTORI TIBOR**
AZ ÚJVILÁG VÉGSŐ MEGHÓDÍTÁSA
- **SZABÓ-ZSOLDOS GÁBOR**
TENDENCIÁK NAGY-BRITANNIA DÉL-AFRIKAI
GYARMATPOLITIKÁJÁBAN
- **SZILÁGYI MAGDOLNA**
UTAZÁSOK SZENT MÁRTON NEVÉBEN
- **SZEMLE**
JAKÓ KLÁRA, PÉTERFI BENCE, GYÓNI GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Bottoni Stefano, Farkas Ildikó,
Katona Csaba, Martí Tibor,
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Anderle Ádám, Borhi László,
Erdődy Gábor, Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Pók Attila, Poór János

6. (38.) évfolyam 2016. 4.

TARTALOM

Távol s mégis közel. Az európai civilizáció esélyei a gyarmatvilágban	499
<i>Tanulmányok</i>	
Túróczi Tamás: A spanyol expanzió lehetőségei és korlátai Japánban, 1543–1640	503
María del Mar Muñoz González: A pitaja, a sárkánygyümölcs szerepe a jezsuita missziók idején a Kaliforniai-félszigeten, 1697–1768	527
Monostori Tibor: Az Újvilág végső meghódítása. Az <i>Araukánok könyve</i> Spanyolországban	547
Bán Mónika Edina: Emblémák és más elmésségek Mexikó barokk irodalmában. A társadalom és a kultúra kölcsönhatása Mexikóban a 16–17. században	571
Szabó-Zsoldos Gábor: Tendenciák Nagy-Britannia dél-afrikai gyarmatpolitikájában, 1846–1881	585
Semsey Viktória: Gabriel Carrasco argentin statisztikus feljegyzései latin-amerikai és európai útjáról	611
<i>Visszhang</i>	
Szilágyi Magdolna: Utazások Szent Márton nevében. Zarándoklat, kulturális turizmus, örökségvédelem	629
<i>Szemle</i>	
Hogyan románosodott el Románia? (Jakó Klára)	641
Aki másnak árkot ás, avagy egy nagy beruházás forrásai (Péterfi Bence)	652
A kolonizáció mint történelmi jelenség (Gyóni Gábor)	655

A spanyol expanzió lehetőségei és korlátai Japánban, 1543–1640

Jelen tanulmány Spanyolország 16–17. századi térhódítási kísérletét szándékozik bemutatni a Távol-Kelet legmesszebb található államában, Japánban. Célja annak felvázolása, milyen szerepet játszottak az ibériaiak a japán kül- és belpolitika alakulásában, továbbá milyen okok vezettek végül távol-keleti expanziós kísérletük kudarcához. Az összefüggések bemutatása közben írásunkat forrásokkal egészítettük ki. Ezen források 16–17. századi spanyol nyelven íródtak, amelyek szó szerinti visszaadása nehézkes, helyenként értelmezhetetlenné tenné a szöveget, így az érthetőség érdekében, ahol kellett, változtattunk a szövegek szerkezetén, ügyelve arra, hogy azok eredeti értelme véletlenül se csorbuljon. Megjegyzendő továbbá, hogy a Spanyol Korona távol-keleti expanziójának története szorosan összekapcsolódik annak hagyományos ellenfele, Portugália (korszakunkban Spanyolország és Portugália perszónálunióban egyesült, II. Fülöp spanyol király uralma alatt) és politikai, vallási ellensége, Hollandia történetével, így az összefüggések mélyebb megértése érdekében foglalkozni fogunk e két ország szerepével is a térségben.

Az első hittérítők Japánban

Az első európaiak, akik elérték *Nippon*¹ partjait, a portugálok voltak 1543-ban. Rendszeres kapcsolatokról azonban csak 1549-től beszélhetünk.² Az európaiakat egy anarchiába süllyedt ország fogadta. Japán központi hatalma – a Muromacsi-*bakufu*³ – ekkorra már teljesen összeomlott, és az országban káosz uralkodott. A Muromacsi-sógunátus egy kettős hatalmi rendszer volt, amelyben a japán császár (*tennó*) mint az „istenek leszármazottja” és az ország tényleges katonai vezetője, a *sógun*⁴ megosztották a hatalmat. Az államhatalom így két politikai csoportosulás ingatag szövetség-

1 Japán ősi neve. Tanulmányunkban a japán nevek és szavak esetében nem a nemzetközileg használt, úgynevezett Hepburn-féle átírást, hanem a magyar fonetikai szabályokat alkalmaztuk. A japán tulajdonnevek esetében a családi név került előre, akárcsak a magyar nyelvben.

2 Rodao, 2004. 11.

3 A *bakufu* nem más, mint a Japánt irányító államhatalom, ismertebb nevén: sógunátus. Muromacsi az 1333-ban hatalomra jutó új sógunátus szálláshelyének elnevezése. Ez a szálláshely Kiotó városában állt.

4 Eredetileg a hadjáraton lévő hadvezér elnevezése: *Seii-Taisógun*, azaz Barbárhódító Nagy Generális. Később Japán katonai vezetőjének címe.

gén nyugodott: az egyik csoport az „isteni császár” és az őt támogató nemesek köre (*kuge*), míg a másik, a sógun és az őt szolgáló *bushik*⁵ (*buke*) voltak.

A *kuge* és a *buke* diarchiája – amelyet a japán történetírás „tennó-sógun közös kormányzásnak” nevez – évszázadokon keresztül fennállt. A 15. század közepén azonban ez a központi hatalom meggyengült, és az országban véres polgárháború vette kezdetét, amely több mint száz éven keresztül osztotta meg a társadalmat.⁶ Nippon több száz önálló államalakulatra hullott szét, amely miniállamok hadurai (*daimjó*) egy-egy szamurájcsoporthoz tartoztak, amelyeken állandó küzdelmet vívtak egymással a területekért.⁷ A *tennó* és a sógun méltóság létezett ugyan, de semmilyen korlátozó erővel nem rendelkezett a hadakozó *daimjó*kkal szemben.

Japán katonai-politikai helyzetének konszolidálása csak a 16. század második felében kezdődött meg. Ezt a folyamatot három kiemelkedő japán történelmi személy neve fémjelzi: Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és Tokugava Iejaszu. A háború ellenére Japán – mint kiaknázatlan terület – az európai hittérítők és a világi kereskedők célpontjává vált. A jezsuiták jártak az élen. 1549-ben érkeztek Japánba Xavéri Ferenc atya és társai. Xavérinek döntő érdeme volt a korai, békés kapcsolat kialakításában, s mivel a japánok érdeklődéssel fordultak az idegenek felé, a korai viszonyokat kölcsönös tisztelet és tolerancia jellemezte.⁸

Xavéri Ferenc japán missziós tevékenységének legfontosabb dokumentuma a *kagosimai levél*.⁹ Íme, egy részlet:

„A Goában tartózkodó testvéreknek

Kagosima, 1549. november 5.

(...)

11. (...) Így esett, hogy sem a démonok, sem az ördögi protestánsok nem tudták megakadályozni megérkezésünket, s így juttatott el a mi Istenünk ezekre a földekre,¹⁰ amit annyira vágytunk elérni, a mi Asszonyunk napján, az 1549. év augusztusában.¹¹ S mivel nem köthettünk ki más japán kikötőben, Kagosimába jöttünk, amely föld Santa Fé-i Paulo testvérünk földje, s ahol mindenki nagy szeretettel fogadott bennünket, úgy a rokoni, mint ahogy mások is.

5 A *bushi* (jelentése: harcos) bizonyos „nemesi” előjogokkal rendelkező vazallus. A *bushik* sajátos katonai-társadalmi réteget alkottak Japánban, amely társadalmi csoport feltétlen hűséggel tartozott urának, a sógunnak. A *bushik* közismertebb elnevezése: szamurájok. A szamuráj szó jelentése: „mellette szolgáló”, ami szintén a vazallus ura iránti hűségét és szolgálatkészségét hivatott jelezni. Tehát a két szó – *bushi* és szamuráj – egy és ugyanazon társadalmi csoport tagjainak két különböző megnevezése.

6 *Szengoku-periódus*, más néven: a hadakozó hadurak kora (1467–1573).

7 Szerdahelyi, 1997. 39–40.

8 Xavéri Ferencet (Francisco Javier), „Japán misszionáriusát” V. Pál pápa boldoggá, XV. Gergely pápa pedig 1622-ben szentté avatta. XIV. Benedek pápa 1748-ban India és az egész Távol-Kelet védőszentjévé tette. 1927-ben XI. Pius pápa a földkerekség minden misszióját oltalmába ajánlta, s ezzel San Francisco Javier atya, jezsuita hittérítő a *misszionáló egyház* védőszentjévé vált.

9 *Cartas y escritos de Francisco Javier*, 1953. 53–54.

10 Japánba.

11 Augusztus 15. Mária (Magyarországon Bódogasszony avagy Nagyboldogasszony) mennybe vitelének napja.

12. Japánról, tapasztalataimat erről a földről, amely nekünk jutott, átadom nektek [testvérek], hogy tudomásotok legyen [erről az országról]. Először is, az emberek, akikkel eddig kapcsolatba kerültünk, a legjobbak az eddig felfedezett földek népei közül, sőt számomra úgy tűnik, hogy az idegen hitűek között sem lehetne még egy olyan [népet] találni vagy megnyerni magunknak, mint a japán. Ezek az emberek nagyon jó modorúak, általánosságban jók és nem rosszindulatúak, bámulatosan becsületesek, nincs egyetlen más dolog sem, amit többre tartanak a becsületnél, általában szegények, de a szegénységet sem a nemesek,¹² sem pedig a közrendűek nem tartják szégyennek.
13. Létezik náluk egy olyan dolog, amelyet egyetlen keresztény helyen sem tapasztaltam, de úgy tűnik számomra, hogy náluk ez megvan, s eme dolog a következő: miszerint a nemest – legyen bár mégoly szegény is – a közrendű ember – legyen bár mégoly gazdag is – olyan mély tisztelettel kezeli, mintha az a nemes a leggazdagabb úr lenne. És nincs az a vagyon, amiért egy szegény nemes nem nemes réteggelivel összeházásodna, bármekkora gazdagságot is adjon az neki, s teszi mindezt azért, mert meggyőződése, hogy [örökre] elvesztené a becsületét, amennyiben összeházásodna egy alacsonyabb réteggelivel; ily módon [kijelenthetjük], többre tartják a becsületet, mint a gazdagságot. Ezek az emberek hatalmas illetudással viseltetnek egymás iránt, nagyra értékelik a fegyvert és nagyon bíznak fegyverükben, mindig kardot és tört viselnek,¹³ úgy a nemesek, mint az alacsonyabb rangúak, akik mindannyian tizenéves koruktól már kardot és tört hordanak.”¹⁴

A *kagosimai levél* a korszak kiemelkedő dokumentumainak egyike. Jelentősége, hogy első alkalommal adott objektív beszámolót a japán társadalomról egy európai ember szemszögéből. A kapcsolatok korai időszakában (1549–1570) az első jezsuita páterek (Xavéri Ferenc, Cosme de Torres, Juan Fernandez, Baltazar Gago, Gaspar Vilela stb.) egy politikailag instabil, az *idegenekre* különösen veszélyes országban kezdték meg missziójukat. Létszámuk nem haladta meg a tíz-tizenkét főt.¹⁵ A labilis politikai-katonai helyzet ellenére Xavéri Ferenc és társai védelmet és tekintélyt vívtak ki maguknak Japán számos *daimjójánál*.¹⁶

A jezsuita missziós politika Japánban négy fő pilléren épült: 1. A japán kultúra megértése és elfogadása a sikeres evangelizációs tevékenység érdekében. 2. A *daimjók* rokonszenvének elnyerése, engedélyük megszerzése a prédikációkra területeiken, az alattvalók tömeges megtérítése. 3. A külkereskedelmi tevékenység

12 Xavéri itt az *hidalgo* szót használja, amelynek jelentése: „nemes”. Ezalatt a *bushi* (szamuráj) réteget érti.

13 A kard és a tört nem más, mint a szamurájok híres fegyverzete: a *katana*, az úgynevezett hosszú és rövid kard. A témáról bővebben: Sey, 1999.

14 Az alacsonyabb rangú is csak szamuráj lehetett. Nem szamuráj rangú (például: paraszti származású ember) esetében a fegyverviselés szóba sem jöhetett. A parasztok fegyverbirtoklását halállal büntették, ahogy szinte minden más törvényellenes cselekedetet is.

15 Bangert, 2002. 78.

16 Cabezas, 1994. 113.

elősegítése a japánok és az ibériai kereskedők között. 4. A főváros, Kiotó evangelizációja.¹⁷

Oda Nobunaga, Tojotomi Hidejosi és a „déli barbárok”

1570-re Japán belpolitikai helyzete jelentősen megváltozott, és a szigetország a korábbi polgárháborús időszakot követően egy új politikai egység megteremtése felé tartott. Japán politikai konszolidálását Ovari tartomány *daimjója*, Oda Nobunaga indította el, aki az 1560-as évektől sorra legyőzte riválisait, majd 1568-ban bevonult Kiotóba és 1573-ban elűzte az utolsó Asikaga sógun, Asikaga Josiakit, megdöntve ezzel az 1333 óta fennálló Muromacsi-sógunátust. 1578-ban az „istení” *tenno* felajánlotta Oda Nobunaga számára a sóguni méltóságot, ő azonban – hatalmas megdöbbenésre – visszautasította azt. A japán történelem fordulópontjához érkezett; először fordult elő, hogy egy személy nem a császári felhatalmazásra, hanem tényleges katonai erejére támaszkodva legitimálta a hatalmát. Ezzel Japán császára utolsó politikai-hatalmi szerepkörét, a legitimálás erejét is elvesztette.¹⁹ Impériumát több mint kétszázötven esztendő elteltével kapta csupán vissza.²⁰ Politikai báb és ideológiai „dísz” lett, aki kiotói palotájából szemlélte a történéseket, hatása azonban nem volt azokra.

Oda Nobunaga sikereihez a „déli barbárok”²¹ kétségtelenül hozzájárultak. A *daimjő* legfontosabb megfigyelése az volt, hogy a portugál kereskedők és hajóskapitányok rendkívüli tisztelettel bánnak a jezsuita atyákkal. Ezt a tapasztalatát felhasználva kereszténypartoló politikába kezdett, és az 1560-as évektől támogatta a jezsuita missziók működését saját területein. Valláspolitikáját két cél vezérelte: egyrészt le akarta törni a buddhista szentélyek tekintélyét,²² másrészt biztosítani akarta gazdasági-katonai fölényét riválisaival szemben. A misszionáriusok bátorítása Oda Nobunaga részéről tehát főképp érdekből történt.²³

Az ibériaiak hamar felismerték, hogy a szigetország gazdasági erejét két döntő tényező befolyásolja: egyrésztől Japán egyedülként a távol-keleti országok

17 Takizava, 2010b. 52.

18 A Muromacsi-*bakufu* sógunjait az Asikaga család adta 1336 óta.

19 Szerdahelyi, 1997. 44.

20 Meidzsi-restauráció (1868).

21 Japánul: *nanbandzsinok*. Így nevezték a japánok a hajóikkal délről érkező portugálokat, később pedig a spanyolokat is.

22 A buddhista kolostorok a régi hatalom hívei voltak. Félreállításuk ideológiai kérdésnek bizonyult. Ráadásul nem egy templomi fegyveres milícia alakult a polgárháború alatt, saját közösségük fizikai védelme érdekében. Ennek ellenére a neki behódoló buddhista közösségek tiszteletét fenntartotta. Ebből a szempontból Oda Nobunaga egyházpolitikájának megértése igen problémássá válik.

23 Ezzel együtt vannak arra utaló bizonyítékaink, hogy Oda Nobunagára nagy hatással voltak a jezsuiták tulajdonságai és szokásai. Elvégre ők voltak – ahogy Loyolai Ignác jellemezte hittestvéreit – a templomi milícia „lovassága”, és őket ügyességük és tudásuk, valamint szilárd jellemük miatt választották ki. Oda Nobunaga például – jezsuita-keresztény hatásra – ünnepelteni kezdte saját születésnapját.

sorában jelentős ezüstlelőhelyekkel rendelkezik; másrésről az országban hatalmas igény mutatkozik a kínai selyemre, azonban semmilyen kapcsolat nem áll fenn a szigetország és a délkelet-ázsiai világot befolyása alatt tartó Kína között.²⁴

A Távol-Kelet leghatalmasabb ura évezredekken keresztül Kína volt. Az általa uralt kapcsolatrendszer „hagyományos kelet-ázsiai világrend” vagy „Kína-központú világrend” elnevezéssel illetjük. Ebben a mesterséges kapcsolatrendszerben Kína számára elvileg elfogadhatatlan volt egy vele egyenrangú fél megjelenése, vagyis a környező országok többsége vazallus viszonyban állt Kínával, amely önmagát tartotta minden jog és erkölcs forrásának.²⁵ Egyetlen állam volt csupán a Távol-Kelet történetében, amely mindvégig kívül maradt a „Kína-központú kapcsolatrendszer” határain: Japán.²⁶ A *tennó* nem volt hajlandó elismerni a kínai uralkodót hűbérurának,²⁷ így 894-ben Kína és Japán között a kétoldalú kapcsolatok minden formája megszakadt.²⁸

Japán geopolitikai helyzete tehát a 16. századra igen sajátos lett. Az elszigeteltség legalább annyi gazdasági hátránnyal járt, mint amennyi politikai előnnyel. A szigetország önállóan fejlődött ugyan, de kívül rekedt a kontinens gazdasági vérkeringésén, és nem jutott hozzá annak kereskedelmi cikkeihez, mindenekelőtt a kínai selyemhez és porcelánhoz. Legalábbis nem a keresletnek megfelelő mennyiségben.²⁹ Japánnak tehát szüksége volt egy harmadik félre, egy hivatalos közvetítőre, amelyet mindkét ország elfogadott.³⁰ A megoldást a portugálok jelentették, akik ennek köszönhetően az 1560-as évektől monopolizálták a Kína és Japán között zajló távolsági kereskedelmet, egészen 1571-ig. Ebben az évben Manila spanyol uralom alá került, és a spanyolok részt kértek a távol-keleti kereskedelem hasznából.³¹

A kereskedelmi kapcsolatok bonyolultságát azonban nem csak ez jelentette. Fontos kiemelni, hogy a portugál kereskedők mozgástere Japánban néhány város kikötőjére korlátozódott (Hirado, Nagaszaki).³² Ahhoz tehát, hogy a Kínából érkező portugál hajók rakományát eljusson az ország belsejébe, újfent szükség volt egy harmadik, közvetítő félre. Ez a szerep a páterekre hárult. Kizárólag a missziók rendelkeztek ugyanis egy fokozatosan bővülő kapcsolatrendszerrel és telephelyekkel az országon belül. Vagyis, ami lezajlott „nagyban” Kína és Japán között, lezajlott „kicsiben” is, Japánon belül. A kulcsszerep mindkét esetben a *nanbandzsinoké* lett.

A Kína és Japán közötti portugál kereskedelem zászlóshajója az úgynevezett „Nagy Hajó” lett, amely évente egyszor, ezüst- és aranyrudakkal, selyemmel és

24 Rodao, 2004. 14.

25 Ez a hűbérúr–vazallus viszony a pillanatnyi történelmi helyzet, a mindenkori kínai császári hatalom stabilitásának a függvénye volt. Ezzel együtt a rendszer csaknem másfél évezreden keresztül fennállt, és rést ütni rajta csak a 19. században, az ópiumháborúkkal sikerült.

26 Szerdahelyi, 1997. 34.

27 Ráadásul a *tennó* elnevezés egy kínai istenség nevéből származott. Használata egy idegen uralkodó esetében mélyen sértette Kínát. A témáról bővebben: Szerdahelyi, 1996.

28 A két ország között szabadon kizárólag a buddhista szerzetesek utazhattak a következő évszázadokban.

29 A kalózokon keresztül Kínából Japánba eljutottak bizonyos kereskedelmi áruk Ázsia más területeiről, de jelentősen korlátozott tételben. Ráadásul a kalózkodást mindkét országban halállal büntették, ami lehetlenné teszi, hogy bármilyen érdemi kereskedelmi kapcsolatról beszéljünk.

30 Rodao, 2004. 14.

31 Cabezas, 1994. 107.

32 A portugál kereskedelmi jogokról a Távol-Keleten: Boxer, 1963, 1976.

porcelánnal, illetve egyéb luxuscikkekkel megterhelve tette meg az utat a két ország között. A „Nagy Hajó” egyik fő befektetői a jezsuiták voltak.³³

Kiotóban és Adzucsiban keresztény templomok épültek, iskolák nyíltak, kórházak, árvaházak létesültek. A misszionáriusok nyomdagépeket hozattak Európából, és latin szövegeket adtak ki, szótárakat nyomtattak. (Kétségtelen, hogy a keresztényeken keresztül jutottak el a japánokhoz az akkori világ csillagászati, földrajzi, matematikai és orvostudományi eredményei.)³⁴ A kontinensről érkező termékeken felül a portugálok saját árucikkeikkel is hozzájárultak Oda Nobunaga hatalomra jutásához. Ezen árucikkek között a legjelentősebbek a tűzfegyverek voltak.³⁵

Tanagashima volt az a hely, ahol a portugálok először szálltak partra Japánban. Erről a helyről kapták később japán nevüket a portugál muskéták. A terület *daimjója*, a Shimazu-klán feje hamar felismerte a *tanagashima*, mint háborús eszköz, döntő katonai fontosságát. A szakállas puskák két-három éven belül elterjedtek a kereszténységgel rokonszenvező *daimjók* magánhadseregeiben, akárcsak a tűzfegyverek másik típusa, a nehézlöveg. Az első ágyúk portugál ajándékként érkeztek Japánba 1551-ben. 1578-ban, megkeresztelkedése alkalmából, Ótomo Sórin *daimjó* is ágyúkat kapott ajándékba – az ajándékot küldő fél maga Róma főpapa, XIII. Gergely volt.³⁶

A harcmezőn azonban Oda Nobunaga alkalmazta a tűzfegyvereket a leghatékonyabb módon. Erről tanúskodnak az 1575. évi nagasinói és az 1577. évi tedorigavai ütközetek, amely összecsapásokban a szakállas puskák tüzereje döntő katonai tényezővé lépett elő.

Az a jezsuita páter, aki a legközelebb állt Oda Nobunagához, Luis Frois volt. Frois 1548-ban csatlakozott a jezsuita rendhez, japán misszióját pedig 1563-ban kezdte meg. Kiotóba került, az utolsó Asikaga sógunok egyike, Asikaga Jositeru közvetlen környezetébe. 1569-re azonban már Oda Nobunaga személyes köréhez tartozott. Gifuban kapott szálláshelyet, Japán új katonai vezetőjének magánrezidenciáján, ahol szabad idejében könyveket írt. Írásaiban a következőképpen festi le Oda Nobunagát:

„Nobunaga egy feudális nagyúr, Nobuhide második fiaként született, aki Ovari Királyság³⁷ területeinek kétharmada fölött uralkodott. Amikor átvette az irányítást a területeik (Tenka) fölött, körülbelül 37 éves lehetett. Közepes termetű ember, vékony, kicsit szakállas, határozott szavú, harcias beszédű, aki katonai feladatainak szenteli magát. Igen fontosnak tartja a tiszteletet, bíráskodásában pedig szigorú. Sohasem hagyja megtorlatlanul, ha valamely személy megsérti őt. Ugyanakkor néhány esetben kész rá, hogy emberséget

33 MacCulloch, 2011. 651.

34 Az európai kultúra hatásairól a Távol-Keleten és Japánban a 16–19. században: Bitterli, 1982.

35 A samuráj etika halálos sértésnek tartotta a tűzfegyverek használatát. A *bushik* hagyományos fegyvere, „a harcos lelke” a samurájok kódexe szerint a *katana*, a kard volt. A valóságban azonban a *daimjók*at semmi más nem érdekelte, csakis hatalmuk növelése. A 16. század második felében vívott japán ütközetekben kivétel nélkül az a fél győzött, amelyik nagy mennyiségben rendelkezett a „déli barbárok” muskétáival és ágyúival.

36 López-Vera, 2016. 118–121.

37 Ovari tartomány.

és irgalmasságot mutasson. Keveset alszik és rendkívül korai órán kel. Távol áll tőle a haszonlesés, döntéseiben titkolózó jellem. Eszes, aki rendkívül ért a cselvetéshez. Mindig tetterre kész. Habár néhanapján haragra gerjed, nem ez jellemzi a mindennapokban. Döntéseit egymaga hozza, és nem hallgatja meg vazallusai tanácsát, akik félik és tisztelik őt. Nem iszik bort és mérsékeltes az evésben is. Felettből határozott a tárgyalásaiban, dölyfösen ragaszkodik véleményéhez, és lekicsinylően bánik minden japán királlyal és herceggel,³⁸ félvállról beszél velük, mintha csak valamelyik jobbágyához szólna.³⁹

1582. június 21-én Oda Nobunaga ellen, hadjárat közben, puccsot hajtottak végre. Az ügynevezett *Honnó-dzsi-összeesküvést* Nobunaga egyik vazallusa, Akecsi Micuhide vezette, aki a kiotói Honnó-dzsi templomban körülfárta urát, és fogságba ejtette. Kényszerítette Nobunagát, hogy *szeppukut*⁴⁰ hajtson végre. Tizenegy nappal Japán katonai vezetőjének törbe csalását követően Oda Nobunaga legtehetségebb embere, Tojotomi Hidejosi bosszút állt Akecsi Micuhide felett a jamazaki ütközetben (1582. július 2.), és saját vezetése alatt egyesítette az Oda-klán híveit. Célja az volt, hogy folytassa a Nobunaga által megkezdett stabilizációs politikát.

Az 1570-es évekre a keresztény hívek száma Japánban elérte a 130 ezer főt. Ez a szám az 1580-as évek végére 200 ezerre emelkedett.⁴¹ Számos *daimjó* és szamurájuk is az új vallás követőivé váltak. A keresztény valláspolitikai és a japán belpolitika szálai végleg összefonódtak, nem beszélve az ebből származó gazdasági előnyökről, amelyekből számos keresztény *daimjó* részesült.⁴² Nem csoda tehát, hogy Tojotomi Hidejosi fellépése, annak ellenére, hogy Oda Nobunaga híve volt, aggodalommal töltötte el az európaiakat. 1582-ben a portugálok úgy érezték, hogy a megváltozott politikai helyzetben jövőjük bizonytalanra vált.

Tojotomi Hidejosi, beteljesítve Oda Nobunaga politikai akaratát, néhány év alatt legyőzte ellenfeleit, így 1590-re – több mint száz év óta először – Japánban béke honolt. Az új katonai vezető, elődjéhez hasonlóan, nem vette fel a sóguni címet, azonban ennek oka egészen más volt, mint Oda Nobunagánál. Hidejosi rendkívül alacsony sorból származott, ahonnan katonaként – szinte mesébe illő módon – hihetetlen politikai magasságokba emelkedett. Alacsony származása azonban lehetetlenné tette, hogy valaha is felvegye a sóguni méltóságot.⁴³ A kényes helyzetet az udvar úgy oldotta meg, hogy egyéb címeikkel legitimálta Hidejosi politikai-katonai sikereit. 1585-ben *kanpaku*, azaz főtanácsadó, 1586-ban pedig *daidzsódaidzsin*, azaz legfőbb személynök vált belőle. Miután 1592-ben megszületett fia, Hidejosi megtette a gyermeket főtanácsadóvá, ő maga pedig felvette a *taikó* címet, ami a visszavonult *kanpakut* illette meg. A *Tojotomi* méltóságnevet Gojódzei *tenno* ado-

38 Frois a *királyok és hercegek* alatt minden bizonnyal az ellenséges *daimjókat* és az udvari előkelőségeket érti.

39 Frois, 1981. Vol. II. Primera parte. C83-1569. Folio 239.

40 Rituális öngyilkosság, amely a nyugati kultúrában (Európa és USA) *harakiri* néven vált ismertté.

41 Bangert, 2002. 78.

42 Rodao, 2004. 14–15.

43 A sóguni titulust kizárólag *bushi* (szamuráj) származású egyén kaphatta meg.

mányozza neki. Hidejosi 1588-ban arra kényszerítette a császárt, hogy hűségesküt tegyen neki, összes nemesével együtt.

Gómez Pérez Dasmariñast, akinek politikai rátermettsége és megbízhatósága hamar bebizonyosodott, II. Fülöp a Fülöp-szigetek kormányzójának nevezte ki 1589-ben. Feladatául kapta, hogy értékes információkkal lássa el Spanyolország királyát a térségben folyó gazdasági és egyéb tevékenységekről. Dasmariñas volt az első Fülöp-szigeteki spanyol kormányzó, aki diplomáciai kapcsolatot épített ki Japánnal, közelebbről Tojotomi Hidejosival. Így ír Japán katonai vezetőjéről uralkodójának, II. Fülöpnek, egy 1592. május 31-én kelt dokumentumban:

„A Quanbacodono⁴⁴ büszke arra, hogy császár lehet, hiszen ő az az ember, aki tűzifát árult, de immár az egész Királyság az ő alárendeltje. [Az ország] azon részein, ahol felmerül a felkelés gyanújának árnyéka, saját híveit juttatja pozícióba, mint [Japán] egyedüli ura, halált bocsátva minden nemesi származásúra, s ha valamelyiket e nemesek közül meg is hagyja a kormányzásban, gondoskodik róla, hogy személye tússzá váljon, ahogy tússzá legyen valamelyik fia és testvére is.”⁴⁵

A belső stabilitás megteremtése érdekében Tojotomi Hidejosi kiemelt figyelmet fordított az *idegenekkel* szembeni politikára. Elődjéhez hasonlóan megértette, hogy gazdasági ereje főként a portugálok által lebonyolított kereskedelmen nyugszik. Ennek fő záloga pedig a térítőtevékenység engedélyezése az országban. Átmeneti bizonytalanság után a portugálok helyzete stabilizálódott. Legalábbis *de iure*, mert *de facto* Hidejosi az Oda Nobunagára jellemző vallási érdeklődésnek legkisebb jelét sem adta.

A japán kereszténység fő védőbástyái továbbra is a megkeresztelkedett *daimjók* voltak.⁴⁶ 1582-ben a jezsuita Alessandro Valignano vizitátor támogatásával három keresztény hitre tért *daimjó*, Ómura, Ótomo és Arima, négy fiatal japánt menesztett követségbe XIII. Gergely pápához. Hajóútjuk három évig tartott, India és Afrika megkerülésével, Portugálián és Spanyolországon keresztül egészen Rómáig. Ez volt az első alkalom, hogy japánok Európába utaztak, küldöttségük azonban – mivel nem a hivatalos államhatalom indította őket útjukra – nem tekinthető az első hivatalos kapcsolatfelvételnek a két ország között.⁴⁷

44 Tojotomi Hidejosi.

45 A forrást közli: Takizava, 2010a.

46 Takizava, 2010b. 70.

47 Három megjegyzés ezzel kapcsolatban. Mire a japán küldöttség megérkezett Rómába, a pápai székben már V. Szixtusz fogadta őket. A küldöttek nyolc és fél esztendő elteltével tértek vissza a szigetországba, amikor a vallási helyzet már merőben más képet mutatott. Az első hivatalos japán küldöttség csak 1614-ben érkezett Spanyolországba, 1615-ben pedig Rómába. Erről a delegációról a későbbiekben még szólni fogunk.

Ellentétek az európai hittérítők között

Tojotomi Hidejosi közömbösségére a keresztény hit iránt az éles szemű jezsuiták hamar felfigyeltek. Történt mindez a legrosszabbkor: 1587-ben ugyanis megjelentek Japán partjainál a spanyolok, soraikban domonkos hittérítőkkal. A kölcsönös vallási tolerancia ezzel veszélybe került.⁴⁸ A spanyolok többsége úgy tekintett a „benszülöttek” ősi vallásaira – a sintoizmusra és a buddhizmusra –, mint amelyekben semmiféle kapcsolódási pont nincs a kereszténység kifejtése számára.⁴⁹ Felfogásuk az volt, hogy a nyilvánvaló pogányságot meg kell szüntetni, hogy az igaz hit a maga teljes tisztaságában terjedhessen.⁵⁰ Alejandro Valignano vizitátor atya már 1580-ban tiltakozott a pápánál az ellen, hogy a jezsuitákon kívül más rend is behatolhasson Japánba mint missziós területre.⁵¹ Tiltakozásukat a portugál (!) hittestvérek évről évre megújították. Úgy tűnt, a portugál jezsuita ellenállás sikeres lesz: 1585. január 28-án XIII. Gergely pápa bullát bocsátott ki, amelyben Japánt, mint evangelizálandó országot, kizárólag a jezsuitáknak adta.⁵² Ugyanezen a napon a pápai bullát II. Fülöp, mint világi hatalom, királyi rendelettel erősítette meg, amelyet elküldött India alkirályának: „Kizárólag a [Jézus] Társaság hittérítői és semmilyen más rend papjai nem prédikálhatnak a Japán Királyságban, a Szent Központ⁵³ engedélye nélkül semmiképpen sem.”⁵⁴

A rendelet azonban ellentétes fogadtatásra lelt magán a jezsuita renden belül is. A Japánban tartózkodó portugál és spanyol jezsuiták között a viszony kezdett elhidegülni.⁵⁵ A Jézus Társaságon belüli ellentétek kedveztek a Fülöp-szigeteken tartózkodó domonkosoknak. Juan Cobo Domonkos-rendi atya a Fülöp-szigetek kormányzójának engedélyével utazott Japánba, ahol tárgyalásokat folytatott Hidejosival.⁵⁶ 1592-től a Domonkos-rend megkezdte evangelizációs tevékenységét Japánban.⁵⁷

A fent elmondottak fényében két rendkívül fontos tényre kell felhívunk a figyelmet. Mindkét tényező döntően befolyásolta a későbbi eseményeket. Egyrészt a 15. század második felében az újonnan felfedezett földek bekebelezése miatt Spanyolország és Portugália kezdett szembekerülni egymással. Ennek megakadályozása

48 Számos szakirodalmi munka egyenesen úgy fogalmaz, hogy a *vallási tolerancia kora véget ért*. Hajlunk arra, hogy ez a megfogalmazás helytálló (látni fogjuk, hogy ezt a következő évek eseményei is alátámasztják), mégis a rövid átmenet miatt fogalmaztunk kissé árnyaltabban.

49 A spanyolok nem tudtak mit kezdeni az olyan problémákkal, hogy a keresztény rendszerből kiemelt szakvaknak nem voltak a japán nyelvben pontos megfelelőik. A fordítók legnagyobb igyekezete ellenére a prédikáló akaratlanul is félrevezette a hallgatóságot. A legnagyobb vita az „Isten” szó fordítása körül alakult ki. Xavéri – aki maga is beleütközött ebbe a problémába – kezdetben a *Daincsi* buddhista kifejezéssel fordította, de hónapokkal később rájött, hogy ez nem megfelelő, és a portugál *Deos* szót kezdte használni, amely pontos volt ugyan, de a japánok nem értették.

50 A domonkosok tevékenységéről Japánban: Muñoz, 1965.

51 A vizitátor kimondottan a ferencesek belépése ellen protestált Rómában.

52 Cabezas, 1994. 223.

53 A Pápai Hivatal.

54 XIII. Gergely 1585. január 28-i bullája: Tobar, 1954. 453.

55 Takizava, 2010b. 95.

56 Ochoa Brun, 2002. 226–227.

57 Cabezas, 1994. 236.

érdekében a Szentszék már idejekorán igyekezett beleszólni a spanyol–portugál vitába.⁵⁸ Az 1494. évi tordesillasi egyezmény gazdasági és vallási érdekszférákra osztotta fel az addig felfedezett, valamint a még felfedezésre váró földeket.⁵⁹ Ázsia feltérképezésével azonban elkerülhetetlenül szükségessé vált egy újabb megállapodás létrejötte. Az 1529-ben megkötött zaragozai megállapodás, elődjéhez hasonlóan, egy észak–déli irányú demarkációs vonalat húzott Délkelet-Ázsiában, és kijelölte a spanyol, illetve a portugál érdekszférákat. Ez a demarkációs vonal éppen Japánon haladt keresztül, elvileg kettéosztva a szigetországot a két ibériai állam javára.

Másrészt 1580-ban az Avis-ház kihalásával a portugálokkal anyai ágon rokonságban lévő II. Fülöp, Spanyolország királya szerezte meg Portugália koronáját.⁶⁰ A két ország tehát perszonálunióban állt egymással, amikor a spanyolok megkezdték tevékenységüket Japánban. A kérdés az volt, hogy a spanyol és a portugál célok, illetve érdekek mennyire egyeztethetők össze az expanzív politikában, esetünkben a Távol-Keleten. E két tényező a későbbiekben rendkívüli módon befolyásolta a Spanyol Korona expanziós lehetőségeit Japánban, egyben keretet adva a korlátainak is.

A jezsuitákat taszították a spanyol-domonkos evangelizációs módszerek. A domonkosok viszont megdöbbenésüket fejezték ki a pápának a jezsuiták „világiasága” miatt. Azzal vádolták a Jézus Társaságot, hogy világi haszonért cserébe „eladják” a *lelki tisztaságot*. A domonkosok vádjainak megítélése eléggé problematikus. Egyrészt tény, hogy az 1580-as évtizedre Nagaszaki városát gyakorlatilag a jezsuiták irányították.⁶¹ A helyi lakosság többsége megtérített keresztény volt, és a város japán vezetői a jezsuita szerzetesek befolyása alatt álltak. Nagaszakiban a jezsuiták elvették a Makaóból érkező portugál hajók áruinak értékesítéséből származó haszon bizonyos százalékát. Másrészt, ezek a tranzakciók jelentették a Jézus Társaság bevételeinek fő forrását Japánban, ebből a kereskedelmi haszonból biztosították templomaik, papneveldeik és nyomdáik fenntartását.⁶² A szigetország katolikus missziói között az ellenségeskedés hamar elmélyült; a spanyol–portugál nemzeti ellenszenv vallási ellentéttel párosult, és szembenállásuk gyorsan kiteljesedett.

Japán félelmek – keresztényellenes lépések

Felmérve a keresztények támasztotta belső feszültséget, Hidejosi nemtetszését fejezte ki a „déli barbárokkal” szemben. A *taikó* elégedetlenségének középpontjában a hittérítés állt. Nem véletlenül. Egyre többen akadtak Hidejosi közvetlen környezetében, akik a katolikus missziók és a spanyol–portugál kereskedelmi szövetségek hátte-

58 Számos kutató szerint ennek fő oka az volt, hogy Róma nem engedhette a két katolikus bástya szembeállítását, ami hatalmas vallási, politikai kockázattal és beláthatatlan következményekkel járt volna a jövőre nézve. Némileg ellentmond azonban ennek, hogy a Szentszék mégis igyekezett a spanyoloknak kedvezni az egyezményekben.

59 Ez mindenekelőtt az atlanti-óceáni térséget, Afrika nyugati partjait és az amerikai kontinentet érintette.

60 A spanyolok portugáliai uralma 1580-tól 1640-ig tartott, amely időszak évtizedre pontosan egybeesik a Japánban töltött idejünkkel.

61 Szerdahelyi, 1997. 45.

62 Chadwick, 1998.

rében egy fegyveres expanzió előkészítését látták. A *taikó* tanácsadóinak elmélete szerint az ibériaiak célja egy belső anarchia megteremtése, az ország tudatos meggyengítése a katonai invázió előtt. Ennek legfőbb eszköze pedig a kereszténység terjesztése, a szamurájok tömeges áttérítése.⁶³

1587. július 25-én Tojotomi Hidejosi kiáltványt bocsátott ki:

- „1. Japán a Kamik⁶⁴ országa, ezért az, hogy az atyák idejönnek, és ördögi törvényt hirdetnek, a legelítendőbb és leggonoszabb cselekedet.
 2. Az, hogy az atyák Japánba jönnek, saját hitükre térítik az embereket és e célból buddhista és sintoista templomokat rombolnak le, egy eddig sosem látott és sosem hallott dolog. Amikor a Tenka Ura hűbértokokat, városokat vagy jövedelmet ad valakinek, az tisztán átmeneti, és a címzettek kötelesek betartani a törvényeket, azok megsértése nélkül, és Japán minden rendeletét; de hogy fellátsák [a legalacsonyabb társadalmi osztályokat], az hogy ilyen gaztetteket kövessenek el, az valami olyan, amely szigorú büntetést érdemel.
 3. Amennyiben a Tenka Ura meg is engedte az atyáknak, hogy növeljék szektájukat, úgy ahogyan azt a keresztények teszik, ellenkezik Japán törvényeivel, ahogyan azt előzőleg már kijelentettük. Mivel az ilyesmi elfogadhatatlan, határozottan azt akarjuk, hogy az atyák ne maradjanak tovább Japán földön. Éppen ezért megparancsolom, hogy miután 20 napon belül elintézik ügyeiket, térjenek vissza saját országukba. Ha valaki ebben az időszakban ártana nekik, a bűnös megkapja méltó büntetését.
 4. Az viszont, hogy a Nagy Hajó jön kereskedni, egészen más dolog, ennél fogva [megengedem, hogy] a portugálok zavartalanul folytathassák tovább a kereskedelmet [Japánnal].
 5. A továbbiakban pedig, nemcsak a kereskedők, de bármely személy, aki Indiából érkezik, és nem kerül szembe a sintó törvényeivel, valamint a buddhista istenekkel, szabadon jöhet Japánba, és erről [szabad mozgásról] kapjon megfelelő [írásos] felhatalmazást.
- [Kelt:] Tensó tizenötödik évének, hatodik hónapjának, tizenkilencedik napján.”⁶⁵

Ezzel egy időben Tojotomi Hidejosi magához hívatta Gaspar Coelho jezsuita atyát,⁶⁶ és négy kérdést intézett hozzá:

63 A szamuráj feltétlen engedelmisséggel tartozott urának, akár élete árán is. Amennyiben a hűbérúr megparancsolta, a vazallusnak *szepukkut* is végre kellett hajtania becsülete megőrzéséért. Egy keresztény számára ellenben az öngyilkosság halálos bűnnek számított, amit a misszionáriusok nemegyszer hangoztattak a keresztény hitre tért szamurájok előtt. A hűség és engedelmisség kérdése tehát a keresztény *bushik* körében – ebből a szempontból – paradoxonként jelentkezett. Persze a gyakorlatban a *bushik* elsősorban japánok voltak és csak másodsorban keresztények, a tanácsadók teóriája ezzel együtt logikus érvekből táplálkozott.

64 Jelentése: istenek.

65 Boxer, 1951. 148.

66 Az atyát álmából ébresztették fel, majd a *taikó* elé kísérték. Ebből arra következtethetünk, hogy rendelete ellenére Hidejosi tétovázott végleg kitiltani az országból az idegeneket, ami egyértelműen gazdasági

„Az atyák miért biztatják [a japánokat] oly' nagy buzgalommal, sőt, szinte kényszerítik őket a keresztény hitre való áttérésre?

Miért rombolnak le a buddhista és sintoista templomokat, üldözik a boncokat, és miért nem békülnek meg velük?

Miért cselekszednek észszerűtlenül, és miért esznek marha- és lóhúst, amelyek a vazallusok és uraik munkaeszközei?

Miért vásárolják meg a portugálok a japánokat és szállítják el őket saját országukba, rabszolgának?”⁶⁷

Gaspar Coelho a következő válaszokat adta Japán katonai vezetőjének:

„Az atyák nagy nehézségek árán jutnak csak el Japánba, hogy elősegítsék a lelkek megmentését. Hatalmas erőfeszítéseket tesznek [missziójukra,] a térítésekre, ezzel együtt nem kényszerítenek senkit, semmire.

A japánok maguk rombolják le a buddhista és sintoista templomokat, mert rájöttek, hogy ezen tanítások révén nem lehet elérni az üdvözülést.

Sem az atyák, sem pedig a portugálok nem szoktak lóhúst enni. Disznóhúst esznek. Ám, ha Fenséged véget akar vetni ennek a szokásnak, mi sem könnyebb ennél.

A japánok maguk adják el az embereket. Következésképpen a portugálok megvásárolják őket. Ez az atyáknak is igen szomorú ügy. Így amikor majd Fenséged megtiltja a kikötők feudális urainak, hogy eladják a japánokat, és megbünteti a tetteseket, el fog tűnni ez a szokás.”⁶⁸

Coelho atya válaszai önmagában nem győzték meg Japán katonai vezetőjét, így nem voltak elegendőek arra sem, hogy Hidejosi meggondolja magát. A *taikó* később mégis úgy döntött: nem tartatja be a rendeletet. Ennek két oka volt: egyrészt az ibériaiak kizárólagos távol-keleti kereskedelmi szerepe döntő gazdasági tényezőnek bizonyult; másrészt Tojotomi Hidejosi Korea lerohanására készült, és a sikeres hadmozdulatok végrehajtásában biztosítania kellett a stabil gazdasági hátteret. Ezzel együtt a hittérítők okultak az esetből és a következő években körültekintőbben viselkedtek.⁶⁹ Tojotomi Hidejosi koreai inváziós tervéről a spanyoloknak pontos értesüléseik voltak. Ezt bizonyítja Dasmariñas Fülöp-szigeteki kormányzó egyik levelének következő mondata: „*Állítása szerint rendelkezésére áll*

veszteségekkel járt volna, nem beszélve arról, hogy a viszonylagos nyugalom ellenére a politikai-katonai helyzet sem volt teljesen stabil.

67 Takizava, 2010b. 89–90. Vö. Cabezas, 1994. 227–228.

68 Takizava, 2010b. 91. Vö. Cabezas, 1994. 227–228.

69 A belső feszültség azonban megmaradt, és az atyák sorra küldték panaszos leveleiket, jelentéseiket a Fülöp-szigetekre, Spanyolországba és Rómába, amelyekben hírt adtak a Japánban kialakult feszült helyzetről (ki-ki a maga rendjének szemszögéből). Íme, három példány a legérdekesebb beszámolókat tartalmazó levelek közül: Carta de Vera sobre situación, comercio, japosenes... etc. (1587. június 26.) AGI 23.6.524//FILIPINAS, 18A, R. 5, N. 31.; Carta del franciscano Juan de Garovillas sobre evangelización del Japón. (1595. június 1.) AGI 23.6.840//FILIPINAS, 84, N. 63.; Carta de L. P. Mariñas sobre evangelización de Japón, Siam. (1597. június 30.) AGI 23.6.13//FILIPINAS, 18B, R. 7, N. 74.

egy 50 000 főt számláló hadsereg (...) egy hatalmas hajóhaddal, készen arra, hogy Koreába induljon.⁷⁰

A Korea elleni hadjáratok nem jártak sikerrel.⁷¹ A fenti forrásrészletből viszont kiderül, hogy a spanyol hírszerző és információs hálózat a Távol-Keleten is egyre hatékonyabban működött. Spanyolország vallási érdekeit kereskedelmi hegemóniáján keresztül próbálta érvényre juttatni. A spanyol–portugál keresztény közösségek, és ezáltal az *idegenek* és a japán vezetés között fennálló béke tehát csak látszólagos volt. Összeomlása később elkerülhetetlenül be is következett.

1593-ban megérkeztek a spanyol ferencesek Japánba, és a keresztény felekezeti konfliktus egy hármast – jezsuita-domonkos-ferences – ellentétte nőtte ki magát.⁷² Ez volt az egyik oka annak, hogy tíz évvel az első keresztényellenes proklamációt követően a katolikusoknak egy még súlyosabb válsággal kellett szembenézniük. A másik ok a *taikó* és közvetlen politikai környezetének szünni nem akaró félelme: a Spanyol Korona katonai inváziójának lehetősége Nippon ellen.

Az újabb krízist egy incidens alapozta meg. 1596. augusztus 27-én egy Manilából Acapulcoba tartó spanyol vitorlás, a *San Felipe* hajótörést szenvedett Sikoku partjainál. Az ezüstöt és aranyat szállító hajó rakományát a helyi vezetők kimentették, és elkobozták. A spanyolok Hidejosihoz fordultak sérelmeik orvoslásáért.⁷³ A *San Felipe* kapitánya Fülöp király erős hatalmával dicsekedett, és azt állította, hogy a spanyol tengerentúli birodalom a spanyol hittérítő szerzetesek úttörő tevékenységén nyugszik.⁷⁴ Az összetűzés híre hamar eljutott Manilába,⁷⁵ sőt még Mexikóba is.⁷⁶

1587-re már 250 ezer hívőt számláló katolikus közösség élt Japánban, 1597-re pedig létszáma 300 ezer fölé nőtt. Központja Nagaszaki volt. 1593-ban a Fülöp-szigetéről Japánba érkező ferencesek egyszerűen figyelmen kívül hagyták Hidejosi rendeletét, és nyíltan hirdették az evangéliumot, sőt két konventet és kórházat is alapítottak.⁷⁷

Hidejosi számára úgy tűnt, tanácsadói korábbi figyelmeztetései kezdenek beigazolódni. 1597. február 5-én letartóztatott és halálra ítélt 26 keresztényt, köztük hat spanyol származású ferences rendi szerzetest, három japán származású jezsuitát és tizenhét japánt, akik a ferenceseket segítették szolgálataikkal.⁷⁸

70 Takizava, 2010a. 50.

71 Japánnak a korai századokban (4–6. század) már volt egy kudarcra végződött koreai inváziós kísérlete, amely aztán 562-re teljesen kimerült. Lényegében ez volt az egyetlen olyan eset a japán történelemben a 16. századig, amikor a szigetország külső hódítással próbálkozott. Ezer év múltán Tojotomi Hidejosi elhatározta, hogy meghódítja Kínát, még hozzá Koreán keresztül. Hadjáratai (1592 és 1597–1598) azonban nem jártak tartós sikerrel, és Hidejosi halála (1598) után a japánok végleg ki is vonultak a félszigetről.

72 MacCulloch, 2011. 651.

73 Ügyüket illetően bizakodóak voltak: Hidejosi nem sokkal az incidens előtt kapta meg a „Japán jezsuita püspöke” megtisztelő címet, és úgy tűnt, mindenben elégedett a keresztényekkel.

74 Cabezas, 1994. 238–244. A témáról bővebben: Pobre de Zamora, 1997.

75 Carta de Tello sobre naufragio del San Felipe cerca de Japón. (1597. május 18.) AGI 23.6.13//FILIPINAS, 18B, R. 7, N. 62.

76 Carta del conde de Monterrey sobre galeón San Felipe. (1597. december 3.) AGI 23.6.13//FILIPINAS, 18B, R. 7, N. 86.

77 *Szentek élete*, 2001. 109.

78 Ochoa Brun, 2002. 228.

„Tudomásunkra jutott, hogy az alábbi emberek érkeztek Luzonból,⁷⁹ követei minőségben, és Meakó⁸⁰ városában maradtak hirdetve a kereszténység törvényét, amit a legnagyobb szigorral megtiltottam az elmúlt években. Megparancsolom ezért, hogy ezek elítéltesenek, együtt azokkal a japánokkal, akik követtek az ő törvényüket. Így tehát ezt a huszonhatot feszíték keresztre Nagaszakiban.

Továbbá ismételten megtiltom törvényük hirdetését a jövőben, származzanak azok bárkitől.

Egyúttal megparancsolom a következő végrehajtását: ha valaki arra vetemedne, hogy megsértse ezt a parancsot, fenyíttessék meg egész nemzetségével.

[Kelt:] Kejcső első évében, a tizenegyedik Hold, tizedik napján.
Uralkodói Pecsét [által megerősítve].⁸¹

Miután döntést hoztak a perbe fogottak ügyében, mindegyiküket megcsonkították, hármásával kocsira kötötték és körbehurcolták őket Meakón, majd útnak indították a menetet Nagaszakiba, ahol a halálos ítéletet végre kellett hajtani. Az út egy hónapig tartott, amelynek nagy részét gyalog kellett megtenniük. A politikai kormányzat szándéka az volt, hogy a menet elrettense a japán keresztényeket hitük gyakorlásától.⁸² Az út végén, Nagaszakiban keresztre feszítették a huszonhat elítéltet, akik a *Te Deumot* énekelve viselték szenvedésüket.⁸³ Életüket végül két-két szamuráj lándzsákkal oltotta ki.⁸⁴

Érdekes megfigyelést olvashatunk egy, a közelmúltban megjelent tanulmányban. Az írás rámutat, hogy Nagaszakiban főként a ferenceseket és az őket szolgáló japánokat büntették meg, a jezsuiták viszont (három társuk kivételével) megmenekültek a halálbüntetéstől, sőt az üldöztetéstől is. Holott a térítést minden keresztény felekezet számára megtiltották. A cikk írója, Takano Jurika felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy a kutatók eddig kizárólag két okot neveztek meg a rendelet kiváltójaként: a *San Felipe*-incidenst, illetve azt, hogy a ferencesek semmibe vették Tojotomi Hidejosi parancsait, és olyan területeken is térítették, ahol azt megtiltották számukra. Takano Jurika ezzel szemben azt állítja, hogy a valódi okok sokkal mélyebben, a Tojotomi-kormányzatban rejlettek. Elmélete szerint szoros összefüggés fedezhető fel Hidejosi Fülöp-szigeteki és indiai diplomáciai elismerése és a mártíromság között. A *taikó* külkapcsolatainak kiépítésében ugyanis a jezsuiták kulcsszerepet vállaltak, míg a ferencesek semmilyen módon

79 Fülöp-szigetek.

80 Kiotó.

81 Marín, 1985. 15.

82 Relación del martirio de franciscanos en Japón. (1597. június 29.) AGI 23.6.728//FILIPINAS, 79, N. 33.

83 Miki Pál japán származású jezsuita, Japán leghíresebb szónoka, aki még a kereszten is hirdetett. Miki Szent Pál és társai lettek a Távol-Kelet első kanonizált szentjei 1862-ben. A vértanúk névsorát Fray Juan de Santa María közölte először spanyol nyelven. Juan de Santa María, 1601.

84 *Szentek élete*, 2001. 110.

nem járultak hozzá, hogy Hidejosi diplomáciai kapcsolatokra tegyen szert a Fülöp-szigeteken és Indiában.⁸⁵

A keresztényellenes politika és a hittérítők letartóztatása végül nem folytatódott. 1598-ban meghalt Tojotomi Hidejosi, és a megváltozott politikai helyzetben a hatalomra törő *daimjó*knak szükségük volt az ibériaiakra. Főképp Tokugava Iejaszu aknáztta ki az *idegenek* nyújtotta gazdasági-katonai előnyöket.

Új európai konkurensok

Tojotomi Hidejosi halálát követően egy öttagú politikai testület („Öt Öreg Tanácsa”) irányította Japánt. Köztük volt Tojotomi legerősebb hűbérese, Tokugava Iejaszu. 1598-ban a jezsuita Francisco Pasio a következőket írja róla: *„Egy feudális nagyjúr, aki nyolc hatalmas földbirtokkal bír az ország Kantónak nevezett részén. Ő Japán legbefolyásosabb ura, aki bátran kiáll a csatamezőre is. Nemes ember, aki élvezzi népe maximális bizalmát.”*⁸⁶

1600. október 21-én a Minó tartománybeli Székigaharánál vívták meg a japán történelem leghíresebb csatáját. Tokugava Iejaszu döntő győzelmet aratott az ellene felsorakozó Isida Micunari és szövetségesei felett. A történések kiváló spanyol kommentátora, Antonio de Morga Sánchez Garay spanyol ügyvéd és grammatikai tisztviselő⁸⁷ a következőket írja:

„Összegyűlve mindkét sereg (...) hatalmas csatában csapott össze a hatalomért; (...) amelynek a kimenetele kérdéses volt, egészen addig, mígnem az »öregek« és a Jejaszundo⁸⁸ rengeteg embere megütöközött a mezőn. Azonnal érződött [Iejaszu] előnye, amely végül győzelemre segítette, halált bocsátva megannyi közemberre és nemesre. Azok, akik túléltek [a csatát] (...), mind Iejaszu kezére jutottak, köztük a »négy öreg« is.”⁸⁹

1603-ban Tokugava Iejaszu sóguni címet kapott az udvartól, és létrehozta az Edo-sógunátust.⁹⁰ A polgárháborúk kora, amely közel százötven esztendőn keresztül osztotta meg az országot, véget ért. A Tokugava-*bakufu* egyik külpolitikai célkitűzése a Kínával való kapcsolatok valamilyen formájának megteremtése volt. Spanyol–portugál kapcsolataiban pedig a sógunátus a tolerancia politikáját folytatta a század első éveiben, de egyre inkább felmerült az igény, hogy a terhes gazdasági-vallási kötöttséget lerázzák magukról.

85 Takano, 2016. 44–54.

86 Takizava, 2010a. 51.

87 1609-ben könyvet publikált *Sucesos de las Islas Filipinas* címmel, amely az egyik legfontosabb alkotás a spanyolok korai gyarmatosításáról a Fülöp-szigeteken. E mű számos hasznos információt közöl a Japánban zajló eseményekről a 17. század kezdetén. Cabezas, 1994. 327.

88 Tokugava Iejaszu.

89 Ichikawa, 2003. 5–6.

90 Edo a mai Tokió régi neve – ezt a várost tette Iejaszu Japán új fővárosává.

Tokugava Iejaszu felülről végrehajtott szigorításokkal kísérletezett. A *bakufu* próbált olyan gazdasági lépéseket tenni, amellyel megtörheti az ibériaiak monopolhelyzetét. Ilyen volt például az *ito-wappu*: az *Edo-bakufu*nak a kínai selyemfonal importjával kapcsolatos eljárása. A sógunátus 1604-ben Edo, Kiotó, Oszaka, Szakai és Nagaszaki kijelölt kereskedőivel selyemfonal-import céhet (*nakama*) hozott létre. A *nakama* az érkező európai kereskedelmi hajóktól egészben felvásárolta a fonalat, amit azután szétosztott a japán kiskereskedők között.

Az *ito-wappu* nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és nem eredményezett mélyreható változást a gazdasági erőviszonyokban. A megoldást végül a távol-keleti kereskedelem monopóliumára pályázó új „játékos”, Hollandia jelentette.⁹¹ A hollandok 1600-ban érkeztek először Japánba, de a fordulat évének az 1605. esztendő tkinthetjük: ettől az évtől a hollandok aktív kalózkodást folytattak a térségben, és a legmodernebb ágyúkkal felszerelt, gyors hadihajóknak köszönhetően győzelmeket arattak az ibériaiak felett. A hollandok hamar kiismerték a Kína és Japán között zajló kereskedelmet, fő céljuk pedig a „Nagy Hajó” elfogása lett.⁹²

Hollandia és később Anglia megjelenése a térségben tovább mélyítette a keresztény felekezeti konfliktusokat, amelyek vallási okai a japánok számára eleve átláthatatlanok voltak. Érezték viszont a lényegét: a gyűlöletet a katolikus Spanyolország és Portugália, valamint a protestáns Hollandia és Anglia között.

Tüzetesen megvizsgálva a protestánsok tevékenységét Japánban, kiderül, hogy a drasztikus változást Iejaszu politikai gondolkodásában az a William Adams nevű angol kormányos okozta, aki egy holland hajó, a *Liefde* fedélzetén érkezett a szigetországba 1600 áprilisában. Adams kivételes pályát futott be a *bushik* között: egyetlen európaiként a tárgyalt korszakban az előkelő *hatamoto* (zászlós) rangjáig jutott a samuráj-hierarchiában, és Iejaszu tanácsadója lett.⁹³ A protestáns tengerésztiszt politikai-vallási működésének leghatásosabb tette az volt,⁹⁴ hogy exportálta a „fekete legendát” Európából Japánba.⁹⁵ William Adams tájékoztatta a sógunt az utóbbi száz esztendő európai politikai változásairól, és feltárta előtte az 1529-es zaragozai megállapodás részleteit, tényként közölve Iejaszuval, hogy Japánt, mint

91 A hollandokat később az angolok követték, akiknek jelenléte rövid ideig tartott, és a hollandokhoz képest nem is bizonyult sikeresnek. (Ezt bizonyítja önkéntes távozásuk is a szigetországból.) Tanulmányunkban az angolok tevékenységével Japánban külön nem foglalkozunk, ezzel együtt hangsúlyozzuk, hogy a katolikus-protestáns ellentétek említésekor az angol érdekek is mindig megjelentek. A témáról bővebben: Szommer, 2000. 849–879.

92 Gil, 1991. 136–139.

93 Berend, 1989. 49–56.

94 Persze kizárólag protestáns szempontból szemlélve az eseményeket.

95 A *fekete legenda* fogalma Julián Juderíastól származik, aki 1913-as művének (*La leyenda negra: Estudios acerca del concepto de España en el extranjero*) címében, illetve a műben használta azt első alkalommal. A *fekete legenda* nem más, mint egy mesterségesen kialakított negatív kép a spanyolok és Spanyolország ellen. Eszerint Spanyolország erkölcsileg alkalmatlan, és képtelen megtartani az Európán kívüli monopóliumait. A *legenda* már igen korán, a 17. században útjára indult, elsősorban Orániai Vilmos 1579-es művének (*Apología*) és Antonio Pérez 1594-es írásának (*Relaciones*) köszönhetően, akik egy spanyol misszionárius, Bartolomé de las Casas 1578-as művére (*Brevísima relación de la destrucción de las Indias*) alapozták spanyolelleszen propagandájukat.

meghódítandó országot, a pápa az ibériaiaknak adta.⁹⁶ Adams abszolút tudatosan használta fel a „fekete legendát” mint a holland propaganda legfőbb fegyverét. Beszámolói nagy hatást gyakoroltak a sógunra. Adams később, Rodrigo Vivero és Sebastián Vizcaíno spanyol követek működése alatt is mindent elkövetett azért, hogy minél hátrányosabb helyzetbe hozza a spanyolokat, így akadályozva tevékenységüket Japánban.⁹⁷

Tanácsadói pozícióját kihasználva Adams új lehetőséget kínált fel Iejaszu számára: a hollandokat ajánlotta közvetítőként a Kína és Japán között zajló távolsági kereskedelem lebonyolításában. Javaslatát három okból is előnyösnek ígérkezett a *bakufu* számára: 1. Japán végre felmondhatja nem kívánt kereskedelmi megállapodásait a Spanyol Koronával. 2. A hollandok feltétel nélkül elfogadják a japánok minden korlátozó intézkedését a szigetországon belül.⁹⁸ 3. A protestáns hollandok nem akarnak téríteni, sőt egyáltalán nem érdekli őket a sógunátus valláspolitikája.⁹⁹

A spanyolok egyre féltékenyebben figyelték a hollandok növekvő tekintélyét. 1609-ben a spanyol *San Francisco* nevű gálya hajótörést szenvedett Japán partjainál, fedélzetén a spanyol tartományi tisztviselővel, Rodrigo de Vivero y Velascóval. Sikeres megmenekülését követően Vivero Japánban maradt mint III. Fülöp hivatalos szigetországi nagykövete, és diplomáciai kapcsolatot alakított ki a sógunátussal. Először fordult elő a spanyol–japán kapcsolatok történetében, hogy egy magas rangú spanyol tisztviselő személyesen is találkozott Hidejosival és annak fiával, a második Tokugava sógunnal, Hidetadával.¹⁰⁰

1610 körül Iejaszu politikája egyfajta egyensúlyozáson alapult a spanyol és a holland kapcsolat között. Ennek bizonyítéka, hogy egyre nagyobb figyelmet szentelt a hollandoknak, de a spanyol vonalat sem kívánta drasztikusan elvágni: 1610-ben a sógun útnak indított egy kereskedőt Nueva España-ba.¹⁰¹ Tokugava Iejaszu örököse, Hidetada egy rövid levelet küldött Lerma hercegének 1610. június 24-én.¹⁰²

„Don Rodrigo Vivero, a Fülöp-szigetek volt kormányzója azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy adjak engedélyt az Új-Spanyolországból érkező kereskedelmi hajóknak, ebbe az országba [Japánba], arra hogy behajózzanak és kikössenek bármely kikötőben Japán földjén (mintegy a barátságunk zálogaként). Elküldök hát neki öt páncélt, a legjobb minőségűeket. Alonso Muñoz atya és Luis Sotelo atya pedig személyesen közölni fogják Önnel kereskedelmi megállapodásunk feltételeit.”¹⁰³

96 Ne feledjük, hogy a kontraktusban húzott híres földrajzi vonal éppen kettéválasztotta Japánt.

97 Yuste, 2015. 93–100.

98 Például azt, hogy a holland kereskedők mozgástere Hirado és Nagaszaki kikötőire korlátozódik, és nem vehetnek részt a rakomány országban belüli elosztásában úgy, ahogy azt korábban az ibériaiak tehették.

99 Pontosabban csak annyiban érdekelte, hogy elérjék a katolikusok eltávolítását Japánból.

100 Gil, 1991. 149.

101 A mai Mexikó.

102 A levelet Lerma hercegnek címezték. Ennek oka, hogy III. Fülöp (1598–1621) spanyol uralkodó visszavonult a politikától (a királyt jobban érdekelte a vadászat, mint az államügyek), és Spanyolország vezetését kegyencére, Lermára bízta. A herceg 1618-ig lényegében egyedül kormányozta az országot.

103 Carta del señor universal del Tokugawa Hidetada (Minamoto Hidetada) al duque de Lerma. AGI 27.7//MP-ESCRITURA_CIFRA, 31.

A diplomáciai-kereskedelmi viszonyok rendezését szolgálta Haszekura Cunenaga útnak indítása 1613-ban.¹⁰⁴ Ez volt az első hivatalos japán küldöttség, amelyet maga a sógunátus indított útjára Európába. Ironikus a tény, hogy az Adams által megkezdett spanyolelles propagandát éppen maguk a spanyolok erősítették a sógun és közvetlen tanácsadói körében. Tárgyalásaikban egyre több hibát követtek el, főleges követelésekbe és burkolt fenyegetésekbe bonyolódtak.

„...úgy gondolom, kifejtettem már, hogy Ó Császári Felsége és az én uram, Fülöp király között lévő barátság tartós és igaz barátság két Uralkodó között, ígéreteinkhez híven [ügyeljünk hát, hogy] e kötelék meg ne szakadjon, hiszen az ellenségek nem férnek meg egy házban. Így Felséged részéről úgy lenne illendő, hogy [ügyünk] szolgálatába megparancsolja a hollandoknak, távozzanak azonnal a [japán] királyságból, mert másképpen sem Királyom, sem az ő hadihajói nem élvezhetik a biztonságot és a védelmet Japánban. (...)

És emlékezetem szerint azt a kérést is megfogalmaztam, hogy minden alkalommal, amikor Felséges Királyom elküldi kapitányát vagy nagykövetét [Japánba], fogadják őt a királyság minden részében, biztosítsanak számára megfelelő szálláshelyet, mint annak a személynek, aki egy Hatalmas Király nevében érkezett Japánba. S ez a személy éppen úgy [mint az előzőekben említett hivatalnokok] hozhasson magával papokat, akik misét celebrálnak számára és birtokolhasson állami templomokat e célra. És biztosítson elsőbbséget bármely spanyol ember számára és büntesse meg azokat, akik bármilyen bűnt elkövetnek ellenük.”¹⁰⁵

A Tokugava-kormányzat ezt követően még bizalmatlanabbá vált a katolikusokkal szemben. Iejaszu hamarosan megtudta, hogy már a közvetlen környezetében is vannak keresztény *daimjók*, ami azt jelentette számára, hogy az idegen vallás egész néptömegeket képes mozgósítani a *bakufu* ellen. Ez okból 1612-ben megtiltotta a keresztény hit gyakorlását a sógunátus közvetlen ellenőrzése alatt álló területeken. 1613-ban a tilalmat egész Japánra kiterjesztette.¹⁰⁶

Sebastián Vizcaíno spanyol diplomata 1615-ben felhívta a sógun figyelmét a spanyol haderőre, illetve arra, milyen előnyökkel és hátrányokkal jár, amennyiben a *bakufu* nem támogatja a spanyolok zavartalan tevékenységét a térségben.¹⁰⁷ A *nanbandzsinok* követelődései és burkolt fenyegetődései ekkor már nem hatottak Japán katonai vezetőjére.

104 Date Maszamune ósúi *daimjó* vazallusa, aki japán követként Rómába indul. 1614-ben Madridban keresztény hitre tért, 1615-ben fogadta őt V. Pál pápa a Vatikánban. 1620-ban érkezett vissza Japánba, amikor a kereszténység gyakorlását a sógun már betiltotta. Küldetésének eredeti célját, az ósúi püspökség létrehozását soha nem sikerült teljesítenie. Ennek ellenére ezt a küldöttséget tekintjük az első hivatalos diplomáciai delegációnak, s a két ország diplomáciai kapcsolatai kezdetének.

105 *Negociaciones con un secretario de Ieyasu*. In: Sola, é. n. 22–24.

106 Cabezas, 1994. 387., 391.

107 Gil, 1991. 319.

Katolikus ellenlábasaikkal ellentétben a protestáns hollandok sokkal rugalmasabbak voltak a sógunátus politikája tekintetében, így a japán érdekeket is szem előtt tartva, a japán–holland kereskedelmi tevékenység az 1610-es esztendőktől mind olajozottabban működött. A *bakufu* engedélyezte a hollandoknak, hogy bármelyik japán kikötőbe behajózzanak (!), és Hiradóban¹⁰⁸ kereskedelmi telepet létesítsenek. Ám, ami a sógunátus számára a döntő tényezőt jelentette a holland vonal erősítése mellett: a protestáns hollandokat nem jellemezte a katolikus spanyolok erőszakos valláspolitikája, ami egyértelmű szimpátiát váltott ki Edóban.

Japán „bezárkózás”

Iejaszu halálát követően (1616) a sógunátus külpolitikai vonalvezetésében további szigorítások történtek. A *bakufu* tovább fokozta a keresztények ellenőrzését, miközben megerősödött az a tendencia, miszerint a külkereskedelmet állami monopóliummá kell tenni. A cél csak a szabad kereskedelmi tevékenység és a katolikus spanyolokkal és portugálokkal való érintkezés megtiltásával volt elérhető.

A sógunátus 1616-ban elrendelte, hogy külföldi hajó kizárólag Hirado és Nagaszaki kikötőibe futhat be.¹⁰⁹ Tokugava Iemitsu sógun 1624-ben megtiltotta a spanyolok behajózását, mert terve, hogy Új-Spanyolországgal kereskedjen, nem vált valóra, ugyanakkor a spanyol hittérítők folyamatosan érkeztek Japánba. 1633-tól a sógun korlátozta, 1635-től pedig teljesen megtiltotta a japán hajók kihajózását, végül 1636. június 22-én rendeletet bocsátott ki.

- „1. A jövőben egyetlen japán hajó sem hagyhatja el az országot azzal a céllal, hogy külföldi országok felé navigáljon.
2. A jövőben egyetlen japán hajó sem indulhat titokban idegen föld felé. Amennyiben valaki megkísérli azt, halálra ítéltetik, a hajó elkoboztatik, tulajdonosa pedig azonnal lefogattatik és letartóztatásban marad, amíg a legfelsőbb hatalom további információk birtokába nem jut.
3. Minden japán, kik éljenek idegen földön és visszatérni szándékoznak Japánba, halálra ítéltetnek.
4. Amennyiben bármilyen Kirishitan [keresztény] találtatik, ellene mindkét nagaszaki bugjo [előjáró] teljes körű vizsgálatot kezdeményezzen.
5. Minden olyan személy, aki felfedi bármelyik bateren¹¹⁰ tartózkodási helyét, 200 vagy 300 ezüstpénz jutalomban részesüljön. Amennyiben további keresztény csoportok is felfedésre kerülnek, a bejelentők diszkrétan nyerjék el jutalmukat, ugyanúgy, mint eddig.
6. Idegen hajók érkezésekor elrendeltetik azok őrizet alá vétele az Omura klán hadihajói által, és Edo azonnali informálása, ugyanúgy, mint eddig.

108 Nagaszaki prefektúra.

109 Kivételt képeztek a kínai hajók, amelyek bármely japán kikötőben kiköthettek.

110 Ez az elnevezés a modern diplomáciában használatos *persona non grata* kifejezéssel azonosítható a leginkább. Jelentése azonban még pejoratívabb.

7. Minden idegen, aki segít a batereneknek vagy más idegen gonosztevőnek, az Omura börtönébe zárasson, ugyanúgy, mint eddig.
8. A jövőben minden befutó hajót szigorú ellenőrzésnek vessenek alá, baterenek felkutatása céljából.
9. A jövőben a déli barbárok egyetlen ivadéka sem tartózkodhat Japánban. Mindenki, aki megsérti ezen intézkedést, halálra ítéltetik, családja pedig megfenyítetik a bűntett súlyossága szerint.¹¹¹
10. Ha valamelyik japán pártfogolja a déli barbárok ivadékait, tetteivel kiérdemli a halált. Mindazonáltal gyermekei és szülei átadatnak a déli barbárokhoz, és ezáltal száműzetnek.
11. Ha valamely száműzött megkísérli a visszatérést vagy a kapcsolatteremtést Japánnal, levélben vagy más módon, ha elfogtatik, halállal lakoljon, mindeközben családja megfenyíttessék a bűntett súlyossága szerint.
12. A szamurájok nem tarthatnak fent közvetlen kapcsolatot az idegen hajókkal vagy a Nagaszakiban tartózkodó kínaiakkal.
13. Az öt település (Edo, Kiotó, Oszaka, Szakai és Nagaszaki) lakosain kívül senki sem gyakorolhatja az ito-wappu elosztását, és nem vehet részt a selyemimport árainak megállapításában.
14. A felvásárlás csak az ito-wapput követően lehetséges, amelyben a lehető legnagyobb szigorral kell eljárni mindenkivel. Az üzletkötésre összesen húsz nap engedélyeztetik.
15. A kilencedik hónap huszadik napja a külföldi hajók beérkezésének kiszabott határa, azonban az utolsó érkezőknek ötven díjmentes napjuk van a tartózkodásra, az érkezés napjától fogva.
16. Az el nem adott áruk nem maradhatnak a japánok állásaiban, sem letétben, sem megőrzésben.
17. A sógunátus öt városa képviselőinek meg kell érkezniük Nagaszakiba, nem később, mint a hosszú hónap¹¹² ötödik napja. Azok, akik elkésnek, nem vehetnek részt a selyem elosztásában és felvásárlásában.
18. A Híradóba érkező hajók nem folytathatnak semmilyen kereskedelmi tevékenységet, amíg rakományuk értékét Nagaszakiban meg nem állapították.”¹¹³

Az úgynevezett *önbezárkózási ediktum* szövegéből kiderül, hogy az – elviekben – nem zárta ki a spanyolokat és a portugálokat a kereskedelmi tevékenységből. Ennek ellenére Japánnak mégis sikerült végleg felszámolni a több évtizeden keresztül fennálló ibériai gazdasági-kereskedelmi függőséget, hiszen a rendelet mellé olyan diplomáciai protokollt is életbe léptetett, amely az ibériaiak számára egyszerűen elfogadhatatlan volt: az idegeneknek meghatározott időközönként tisztelegő látogatást kellett tenniük Edóban, ahol földig kellett borulniuk a sógun és vazallusai előtt.

Ez az irányváltás kedvezett a protestáns hollandoknak, akik – a spanyolok és a portugálok 1639-es végleges kitiltását és az angolok korábbi önkéntes távozását (1624) követően – egyetlen európai országgént tarthattak fenn kereskedelmi

111 „...a bűntett súlyossága szerint.” Azt, hogy ez pontosan mit jelent, nem tisztázták, így a büntetés elviekben a börtöntől a nyilvános megaláztatáson és kínzáson át akár a halálig is terjedhetett.

112 Szeptember hónap (*nagacuki*).

113 Marín, 1985. 17–18.

telepet Nagaszakiban, igaz, rendkívül szigorú feltételek között. Hollandia a várható haszon reményében elfogadta ezeket a feltételeket. A holland követ már 1633-tól eleget tett a sógunátus által megkövetelt tisztelgő látogatásoknak Edóban. Ráadásul a hollandok katonai erejüket is nyíltan a sógunátus szolgálatába állították. 1637-ben a kjúsúi Simabara és Amaszuka környékén parasztfelkelés tört ki, a lázadók túlnyomó többségükben keresztény hitre tért japánok voltak. Az úgynevezett *Simabara-háború*ban a *bakufu* hadai nem bírtak a felkelőkkel, így a sógunátus a hollandok beavatkozását kérte, akik ágyúikkal végül bevették a felkelés központját. Ez volt az első olyan háború a szigetország történetében, amelyet a japán központi hatalom egy európai hatalom segítségével vívott meg. Hollandia nem érdekelte nélkül vetette be haderejét a *bakufu* oldalán. A sógunátus ugyanis – a hollandok sugallatára – a portugálokat tette felelőssé a felkelés kitöréséért. Így 1639-ben a „déli barbárokat” végleg kitiltották Japánból.

Az utolsó incidens a japánok és a *nanbandzsinok* között egy portugál hajó felgyújtása volt 1640-ben. Ezt követően sem a spanyolok, sem a portugálok (1640-ben a két korona ismét kettéválik) nem tudtak semmilyen kapcsolatot létesíteni Japánnal.

*

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a portugáloknak és az őket követő spanyoloknak azzal a dilemmával kellett szembesülniük, hogy jóval fejlettebb, katonailag sokkal erősebb államokat találtak a Távol-Keleten, mint az amerikai kontinensen a majáké, az aztékoké vagy az inkáké volt. A japánok vissza-visszatérő aggodalmának, az ibériai katonai invázió lehetőségének – véleményünk szerint – nem volt realitása. Nincsenek adataink arra, hogy a Spanyol Korona valaha is fegyveres behatolást tervezett a szigetországba. A tűzfegyverekkel történő kereskedelem révén tulajdonképpen felfegyverzték a japán államalakulatot, így egy esetleges háborús konfliktus beláthatatlan következményekkel járt volna, jóllehet az ibériaiak tengeri fölénye megkérdőjelezhetetlen volt. A hollandok megjelenése azonban új helyzetet teremtett, és ettől kezdve nem beszélhetünk a Spanyol Korona kereskedelmi, katonai fölényéről a térségben. Megállapíthatjuk viszont azt, hogy tevékenységükkel az ibériaiak jelentősen hozzájárultak a *szengoku-korszak* lezárásához, Japán belpolitikai stabilizációjához és egy minden addiginál erősebb japán államhatalom, a Tokugava-*bakufu* létrehozásához.

Érdekes megfigyeléssel szolgálnak számunkra II. Fülöp intézkedései és uralkodói magatartása a távol-keleti expanzió kérdésében. A spanyol uralkodó ugyanis, aki 1580-ban Portugália koronáját is megszerezte, láthatóan a portugál politikai elitet kívánta pozícióhoz juttatni a távol-keleti expanzióban. II. Fülöp reakciója az ázsiai kihívásokra abban állt, hogy megpróbálta kihasználni a helyzetet egy portugál politikai ellenpólus megerősítésére spanyol alattvalóival szemben.

Korszakunkban Japán, története során először, az európai hatalmi politika szereplőjévé vált. Ebből adódóan a sógunátus külpolitikai megfontolásait sajátos kettősség jellemezte: egyrészt az elzárkózás lehetőségének állandó napirenden tartása; másrészt az ibériai behatolási kísérlet, később pedig a spanyol–holland versengés megerősített az államvezetésben egy expanziós tudatot is. Először vető-

dött fel az expanzió ideája, Japán uralmának lehetősége a térség felett, amelynek megvalósításához azonban ekkor még nem voltak meg a történelmi feltételek.¹¹⁴

A Spanyol Korona vallási és gazdasági expanziója a Távol-Keleten, a szigetország függőhelyzetbe kényszerítésének kísérlete a kereskedelmi és missziós tevékenységek által, életre hívta azt a sajátos japán jelenséget, amit „bezárkózásnak” nevezünk.¹¹⁵ Japán teljes elszigeteltségének kérdésében azonban nem szabad megfeledkeznünk a hollandokról, akik egyetlen európai országgént a térségben még hosszú ideig szerepet játszottak Japán elvileg „nem létező” külkapcsolatainak fenntartásában. (Az izolációs elmélet beidegződése miatt hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni ezt a tény.) Expanziós kísérletük kudarca ellenére az ibériaiak 16–17. századi jelenlétének vannak hosszú távú eredményei: egyrészt Japán felkerült a nemzetközi politika térképére (aminek hatása a 19. században mutatkozott meg), másrészt dacára az üldöztetéseknek – az idő tájt és később is – a kereszténység gyökeret vert a szigetországban.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

AGI

Archivo General de Indias (Sevilla)

2. Kiadott források

Cartas y escritos de San Francisco Javier

1953 *Cartas y escritos de San Francisco Javier*. Unica publicación castellana completa según la edición crítica de „Monumenta historica Soc. Iesu”. Anotadas por Félix Zubillaga. Madrid, 1953. (<https://www.scribd.com/doc/49539660/cartas-javier>).

Frois

1981 Frois, Luis: *Historia de Japam*. Vol. II. 1565–1578. Edição anotada por José Wicki. Lisboa, 1981.

Juan de Santa María

1601 Juan de Santa María: *Relacion del Martirio que seys Padres Descalços Franciscos, tres hermanos de la Compañia de Jesus, y decisiete Japones Christianos padecieron en Japon, etc.* Madrid, 1601.

Sola

é. n. Sola, Emilio: *Rodrigo de Vivero en la corte de los Tokugawa*. <http://www.archivodelafrontera.com/wp-content/uploads/2011/07/A-PAC04-vivero.pdf> (utolsó letöltés: 2016. november 13.).

¹¹⁴ Ezek a feltételek csak a 19. században teremtődtek meg, de ideológiai alapjait kétségtelenül a 16–17. században kereshetjük.

¹¹⁵ Japán politikai izolációja 1639-től 1854-ig tartott.

Tobar

1954 Tobar, Balthasar, de: *Compendio bulario índico*. Tomo I. Edición y estudio de Manuel Gutiérrez de Arce. Sevilla, 1954. (Publicaciones de la Escuela de Estudios Hispano-americanos de Sevilla, 82.)

3. Szakirodalom

Bangert

2002 Bangert, William: *A jezsuiták története*. Bp., 2002.

Berend

1989 Berend Nóra: Egy európai Japánban. William Adams és a „sógun”. In: *Sic Itur ad Astra*, 3. (1989) 2–3. sz. 49–56.

Bitterli

1982 Bitterli, Urs: „Vadak” és „civilizáltak”. *Az európai-tengerentúli érintkezés szellem- és kultúrtörténete*. Bp., 1982.

Boxer

1951 Boxer, Charles Ralph: *The Christian Century in Japan (1549–1650)*. London, 1951.

1963 Boxer, Charles Ralph: *Four Centuries of Portuguese Expansion (1415–1825)*. Johannesburg, 1963.

1976 Boxer, Charles Ralph: *Portuguese Merchants and Missionaries in Feudal Japan*. London, 1976.

Cabezas

1994 Cabezas, Antonio: *El siglo ibérico del Japón. La presencia hispano-portuguesa en Japón (1543–1643)*. Valladolid, 1994.

Chadwick

1998 Chadwick, Owen: *A reformáció*. Bp., 1998.

Gil

1991 Gil, Juan: *Hidalgos y samurais. España y Japón en los siglos XVI y XVII*. Madrid, 1991.

Ichikawa

2003 Ichikawa, Shin-ichi: Los galeones de Manila y los gobernantes japoneses del siglo XVII. In: *Bulletin of Gakushuin Women's College*, 2003. 5. sz. 1–13.

López-Vera

2016 López-Vera, Jonathán: *Historia de los samurais*. Gijón, 2016.

MacCulloch

2011 MacCulloch, Diarmaid: *A reformáció története. A reformáció teljes esemény- és eszmetörténete az előzményektől kezdve, kitekintéssel a mára is*. Bp., 2011.

Marín

1985 Marín, Fermín: *El Japón Tokugawa*. Madrid, 1985. (Cuadernos Historia, 16.)

Muñoz

1965 Muñoz, Honorio: *Los dominicos españoles en Japón (siglo XVII)*. Madrid, 1965.

Ochoa Brun

2000 Ochoa Brun, Miguel Ángel: *Historia de la diplomacia de España*. Vol. 6–8. *La edad barroca*. Madrid, 2000.

2002 Ochoa Brun, Miguel Ángel: *Embajadores y embajadas en la historia de España*. Madrid, 2002.

Pobre de Zamora

1997 Pobre de Zamora, Juan: *Historia de la pérdida y descubrimiento del galeón „San Felipe”*. Ávila, 1997.

Rodao

2004 Rodao, Florentino: De vuelco en vuelco. In: *La imagen de España en Japón*. Ed. por Javier Noya. Mayo, 2004. 11–40.

Sey

1999 Sey Gábor: *Japán kard. Misztikum helyett valóság*. Pécs, 1999.

Szentek élete

2001 *Szentek élete*. Szerk.: Diós István. Bp., 2001.

Szerdahelyi

1996 Szerdahelyi G. István: A tennő mint hagyomány és hatalmi eszköz Japánban. In: *Társadalmi Szemle*, 51. (1996) 1. 49–57.

1997 Szerdahelyi G. István: *A modern japán külpolitika születése a japán történelem korszakolása vitája tükrében*. [PhD-értekezés, ELTE] Bp., 1997.

Szommer

2000 Szommer Gábor: Angol–holland kereskedelmi versengés Japánban. In: *Századok*, 134. (2000) 4. sz. 849–879.

Takano

2016 Takano, Yurika: The Relation between the Martyrdom of 26 Martyrs of Japan and the Diplomatic Systems of the Toyotomi Administration. In: *Mediterranean World. Journal of Social Sciences*, 2016. 35–36. sz. 44–54.

Takizava

2010a Takizava, Osami: El conocimiento que sobre el Japón tenían los europeos en los siglos XVI y XVII. II.: Japón lugar de evangelización. In: *Cauriensia. Revista Anual de Ciencias Eclesiásticas*, 5. (2010) 45–59.

2010b Takizawa, Osami: *La historia de los Jesuitas en Japón (siglos XVI–XVII.)*. Alcalá de Henares, 2010.

Totman

2006 Totman, Conrad: *Japán története*. Bp., 2006.

Yuste

2015 Yuste, Javier: *El Imperio del Sol Naciente. La aventura comercial*. Madrid, 2015.

TAMÁS TÚRÓCZI

THE LIMITS OF THE SPANISH EXPANSION IN JAPAN, 1543–1640

This study investigates the expansion attempts of Spain in Japan in the 16–17th century. The purpose is to outline the role of the Iberians in the development of Japan's domestic and foreign policies, and also to set out the reasons that finally led to their failure to occupy territories in the Far East. The history of the Spanish Crown's expansion is closely linked to the history of its traditional enemy Portugal (in that age Spain and Portugal were in personal union under the rule of Philip II of Spain) and its political and religious enemy, the Netherlands. The study is composed of different sources written in Spanish language from the 16–17th century, to make them fully understandable, the structure of the text was changed without modifying the original meaning.

CONTENTS

Far Away yet Near: The Chances of European Civilization in the Colonial World	499
<i>Studies</i>	
Tamás Túróczi: The Limits of the Spanish Expansion in Japan, 1543–1640	503
María del Mar Muñoz González: The Role of the Pitahaya, the “Dragon Fruit” at the Time of the Jesuit Missions in Lower California Peninsula, 1697–1768	527
Tibor Monostori: The Ultimate Conquest of the New World: <i>La Araucana</i> in Spain	547
Mónika Edina Bán: Emblems and Other Wittinesses in Mexican Baroque Literature: Interaction between Society and Culture in 16 th –17 th Century Mexico	571
Gábor Szabó-Zsoldos: Tendencies of Great Britain’s South African Colonial Policy, 1846–1881	585
Viktória Semsey: An Argentine Scholar in Europe and Latin America	611
<i>Echo</i>	
Magdolna Szilágyi: Travelling in the Name of Saint Martin: Pilgrimage, Cultural Tourism, Cultural Heritage Management	629
<i>Book Reviews</i>	
How was Romania „Romanianized”? (Klára Jakó)	641
The Written Sources of a Great Investment (Bence Péterfi)	652
Colonialization as a Historical Phenomenon (Gábor Gyóni)	655

SZERZŐINK

Bán Mónika Edina, PhD, középiskolai tanár, Xántus János Két Tanítási Nyelvű Középiskola • Gyóni Gábor, PhD, tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK • Jakó Klára, PhD, tudományos munkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Monostori Tibor, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK • Muñoz González, María del Mar, doktorandusz, Universidad Pablo de Olavide, Sevilla • Péterfi Bence, PhD, tudományos segédmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Semsey Viktória, habilitált egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem BTK • Szabó-Zsoldos Gábor, PhD, múzeumi kulturális menedzser, MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központ • Szilágyi Magdolna, PhD, tudományos munkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet • Túróczi Tamás, doktorandusz, Szegedi Tudományegyetem BTK

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél, vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440, vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda, Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetében (telefon: 224-6700/624, 626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban (1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2016-os évfolyamának megjelenését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap